

Prevenca syndrómu CAN a krízová intervencia

Kežmarské Žľaby, 14.12.2012

PhDr. Angelika Prevozňáková

POP na škr. 2012/13

1.6.11. Bezpečnosť a prevencia

- 1. V zmysle Dohovoru o právach dieťaťa priebežne monitorovať správanie sa detí a žiakov a jeho zmeny. V prípadoch oprávneného podozrenia na porušovanie ich zdravého osobnostného vývinu, prípadne zneužívania, bezodkladne zabezpečiť ich aktívnu ochranu
- 2. V prípadoch podozrenia z ohrozovania mravného vývinu detí a žiakov je riaditeľ školy a školského zariadenia povinný bezodkladne riešiť vzniknutý problém s CPPPaP, podľa potreby aj s pediatrom, sociálnym kurátorom, či policajtom

Štatistika

- Asi tretinu zo šiestich miliárd ľudí na svete tvoria deti. Podľa zistení UNICEF udáva asi 56 miliónov detí, že sú v rodine vystavené násilníckemu alebo agresívnemu správaniu. S bitkou v rodine sa stretáva 16 % detí. Fyzické násilie v rodine je podľa štatistík najvyššie v strednej Európe, stretáva sa s ním až 21 % detí. V západnej Európe je to 16 %. 11% detí hovorí, že s násilím v rodine a agresívnym správaním sa stretávajú často
- Koľko presne je týraných a zanedbávaných detí na Slovensku?
- Odhady hovoria o 1 – 2%, ale tieto odhady sú neoficiálne

Prieskumy na Slovensku

- Európska únia Slovensko kritizuje, že o týraní detí máme málo relevantných prieskumov
- V správe o sociálnej situácii za rok 2007 sa udáva, že za daný rok boli vykonané opatrenia sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately pre 33 954 detí, čo predstavuje nárast v porovnaní s rokom 2006 o 15,7 % (Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny, 2008). V tejto správe sa neuvádza koľko je z toho detí so syndrómom CAN. Ďalej sa uvádza, že za rok 2007 bolo do zariadení na výkon rozhodnutia súdu umiestnených 1169 detí na základe predbežného opatrenia a 76 na základe výchovného opatrenia
- / novšie údaje som na internete nenašla/

Definícia CAN syndrómu

- Syndróm týraného, zneužívaného a zanedbávaného dieťaťa zahŕňa nielen aktívne formy ubližovania, ale aj rôzne pasívne formy
- Podľa definície sa za týranie, zneužívanie a zanedbávanie dieťaťa považuje akékoľvek nenáhodné, vedomé (**prípadne i nevedomé**) konanie rodiča alebo inej osoby voči dieťaťu, ktoré je v danej spoločnosti neprijateľné alebo odmietané a ktoré poškodzuje telesný, duševný i spoločenský stav a vývoj dieťaťa, prípadne spôsobí i jeho smrť (Dunovský a kol, 1995).

Základné formy CAN syndrómu sú:

- **telesné týranie aktívnej povahy:** zatvorené/otvorené poranenia, mnohopočetné zranenia, tržné rany, podliatiny, bitie, zlomeniny, krvácanie, dusenie, otrávenie, popálenie, smrť
- **telesné týranie pasívnej povahy:** nedostatočná výživa až vyhladovanie, nedostatok v bývaní, ošatení, v zdravotnej a výchovnej starostlivosti
- **psychické týranie aktívnej povahy:** nadávky, ponižovanie, vyhrážanie, strašenie, stres, šikanovanie, verbálna agresia
- **psychické týranie pasívnej povahy:** nedostatok podnetov, zanedbanie duševné aj citové, ide všeobecne o zanedbanosť a zanedbávanie
- **sexuálne zneužívanie:** sexuálne hry, ohmatávanie, manipulácia v oblasti erotogénnych zón, znásilnenie, orálny sex, incest
- **sexuálne zneužívanie pasívnej povahy:** exhibícia, video, foto, audiopornografia

Úloha školy v prevencii CAN syndrómu

Učiteľ má v boji proti násiliu páchanom na dieťaťi prvoradé postavenie z niekoľkých dôvodov:

- je s dieťaťom v dennom styku niekoľko hodín a má možnosť pozorne sledovať osobnosť dieťaťa
- zvyčajne je s ním v kontakte aj niekoľko rokov, môže porovnávať správanie, čo je významné, najmä ak sa dieťa stane obeťou násilia až v procese školskej dochádzky, teda učiteľ môže spozorovať prejavy v jeho správaní
- dlhodobé pozorovanie dieťaťa dáva možnosť učiteľovi všimnúť si aj tie symptómy, ktoré nie sú jednoznačne preukázateľné a identifikovateľné - nepriame symptómy, ktoré poukazujú na syndróm CAN, tie môžu vnímavému učiteľovi signalizovať, že s dieťaťom nie je niečo v poriadku a podnietiť ho v následnom podrobnom pedagogickom diagnostikovaní
- prvoradou úlohou edukátora v tejto oblasti je uskutočniť detekciu týrania, zneužívania a zanedbávania, po ktorej nasleduje pedagogické diagnostikovanie a kontaktovanie odborníkov

Ako je možné zistiť týranie, zneužívanie, zanedbávanie?

1. priamo od dieťaťa, aj keď je to málo pravdepodobné, lebo dieťa kryje osobu, ktorá mu ubližuje (rodičov), alebo sa bojí kvôli vyhrážaniu
2. dieťa sa zdôverí kamarátovi a ten to povie ďalej
3. nadobudneme podozrenie na základe rôznych znakov:
 - zmeny v správaní dieťaťa (utiahnutosť, smútok,
 - agresívne správanie, zhoršenie prospechu a sústredenia...
 - známky na tele dieťaťa (modriny, odreniny, popáleniny, zlomeniny...)
 - neospravedlnené absencie v škole, nezáujem rodičov o výsledky dieťaťa
 - krádeže dieťaťa (jedlo, peniaze)
 - úteky z domu a pod.

Typológia rizikových žiakov

- Praktické rady pre učiteľov navrhol americký vedec Halperin, ktorý vytvoril typológiu žiakov uľahčujúcu identifikáciu detí, ktoré sú potenciálne ohrozené násilím zo strany rodičov. Popísal 14 typov rizikových detí:
 1. agresívne dieťa – fyzicky i psychicky ubližuje rovesníkom, je vzdorovité, deštrukčné;
 2. tzv. šoumen – dieťa túžiace po obdive – je centrom pozornosti, je hyperaktívne, vykrikuje, „predvádza sa“;
 3. neposlušné dieťa - zámerne porušuje pravidlá, býva neposlušné, neuznáva a búri sa proti školským autoritám
 4. dieťa, ktoré klame, podvádza a kradne – dieťa podvádza pri bežných detských hrách, ale aj v škole, pri teste, kradne...

5. dieťa, ktoré sa nikomu nepáči - je depresívne, žiarlivé, žaluje a obviňuje iné deti, často chýba v škole, stále je utrápené a v nepohode
6. zanedbané dieťa (oblečenie, vonkajší vzhľad) – je zanedbané po telesnej stránke, všeobecne sa u neho prejavuje nedostatok záujmu o prácu v škole
7. nepočúvajúce dieťa - nevie sa koncentrovať, má nedostatok energie, podlieha dennému sneniu, chodí zhrbené
8. dieťa s nedostatkom starostlivosti - má špinavé pomôcky, robí veľa chýb, jeho vonkajší vzhľad je čudný, je to dôsledok neporiadku a neusporiadaného životného režimu doma, pritom očakávania rodičov smerom k dieťaťu sú príliš vysoké a dieťa sa vopred vzdáva pokusu naplňať tieto požiadavky
9. dieťa náchylné na úrazy - dieťa si samo ubližuje, zraňuje sa, máva porušenú koordináciu, má nízke sebahodnotenie, sebadeštrukčné sklony

10. ustráchané dieťa - je anxiózne, emocionálne nestále
11. plaché dieťa – tiché, nekomunikujúce dieťa, vyhýba sa interakcii s inými, je introvertované, defenzívne
12. duchom neprítomné dieťa – dieťa uniká, izoluje sa od ostatných, je napäté, nervózne, nešťastné, ľahko sa dá znechutiť, rýchlo je frustrované, ak sa objavujú ťažkosti
13. emočne nestabilné dieťa – dieťa je pod psychickým tlakom, vystresované, nihilistické, inhibované
14. slabo prospievajúce dieťa - nevie sa dlho sústrediť, uniká z triednych aktivít, nevie, resp. zriedka dokončí úlohy, dosahuje podpriemerné výsledky, je pasívne

Znaky, podľa ktorých spoznáme psychicky týrané deti:

- známky fyzického, mentálneho alebo emocionálneho oneskorenia vo vývoji
- neúmerné reakcie na svoje chyby, podceňovanie sa, obavy z nových situácií
- sebaublížovanie až suicidálne pokusy, neurotické prejavy
- neprimeraná reakcia na bolesť v oboch smeroch - akoby ju vôbec necítili, alebo hystéria kvôli nepatrnému podnetu
- prejavy neistoty vo vzťahoch, neschopnosť nadviazať priateľstvo a udržať si ho
- správanie nadmerne pasívne alebo naopak extrémne agresívne
- obavy a vyjadrenia, že dieťa nemá nikto rád, že nemá cenu, že si nič nezaslúži
- obavy a vyjadrenia z možného potrestania
- nedôvera k dospelým ľuďom, ktorí sa deťom snažia pomôcť, alebo naopak, až prílišná závislosť na nich a prejavovanie nadmernej vdáčnosti
- nachádzanie si opakovaných dôvodov, prečo zotrvať inde ako vo vlastnej rodine, aj keď je to nanajvýš nevhodné
- rizikové správanie, často alkohol, nelegálne drogy

Znaky, podľa ktorých spoznáme fyzicky týrané deti :

- poranenia alebo popáleniny nevysvetliteľného pôvodu, ich opakovaný výskyt, nepravdepodobné zdôvodnenia týchto poranení dieťaťom alebo rodičom, prípadne inou osobou, nechť hovoriť o poraneniach
- modriny po tele, najmä na mäkkých častiach môžu byť následkom štipania, bitia alebo hryzenia - nezveličovať modriny na lakťoch a kolenách - deti sú väčšinou bité práve po iných častiach tela
- plešiny, vytrhané vlasy
- neochota dieťaťa prezliekať sa na telocviku, prípadne chodiť v krátkych nohaviciach a tričku i v horúcich dňoch
- opakovaný strach ísť domov a strach zo stretnutia s rodičmi
- sklony k sebatrýzneniu a sebapoškodzovaniu
- chronické úteky od rodičov
- uhýbajú pri pohľadení (čakajú facku), k dospelým pristupujú z boku

Znaky, podľa ktorých spoznáme zanedbávané deti:

- podvýživa, podváha, hlad, hltavé a rýchle jedenie
- pomalý rast, neprospievanie
- slabá telesná hygiena - zápach, špinavé telo, oblečenie, ekzémy
- zanedbané zdravotné potreby - okuliare, zuby..., neošetrené poranenia
- stále sťažnosti na bolesti
- letargia, apatia, vysoká unaviteľnosť, nedostatok záujmu, vyčerpanosť
- nechápavosť, pasivita, ťažkopádnosť, slabá slovná zásoba
- kradnutie, žobranie
- nechodí do školy, alebo veľmi skoro prichádza a neskoro odchádza, túla sa
- dlho je samé vonku - nedostatok dohľadu
- rôzne neurotické prejavy - enuréza, rytmické kývanie hlavou alebo celým telom
- obhrýzanie nechtov, cmúľanie predmetov, prstov, vytrhávanie vlasov
- nesústredené, nevie sa učiť, nemá potrebné návyky
- nezvládnuteľné prejavy v správaní, delikvencia, alkohol, drogy
- malá sebaúcta

Znaky, podľa ktorých spoznáme sexuálne zneužívané deti – deti do 5 rokov:

- nemajú pocit istoty a s nápadným strachom „visia“ na rodičoch
- v prítomnosti konkrétnej osoby (zneužívateľa) prejavujú mimoriadne silný strach (vo viac ako 90% prípadoch je to známy človek alebo príbuzný, v takmer 50% vlastný rodič)
- dieťa hystericky kričí pri prebaľovaní, príp. pri vyzliekaní spodného prádla
- v okolí genitálií je možné pozorovať niektoré fyzické znaky, bolesti alebo zápaly v oblasti análnej alebo genitálnej
- regres ako obranný mechanizmus
- sexuálne správanie neúmerné veku
- neprítomný pohľad, nešťastný výraz, smutná nálada, agresivita, utiahnutosť
- problémy s jedením, chronické zobúdzanie sa so zlými snami, pomočovanie
- pri hre s bábikami alebo inými deťmi príliš zasvätené napodobňuje sexuálne správanie, kreslenie pohlavných orgánov
- neslušné slová a frázy, ktoré sa dieťa pravdepodobne naučilo od zneužívateľa - nezodpovedajú "bežným" detským nadávkam a frázam
- dieťa o sebe hovorí, že je zlé a nanič

Znaky, podľa ktorých spoznáme sexuálne zneužívané deti – deti od 5 do 12 rokov:

- naznačujú, že poznajú, alebo majú určité tajomstvá, ktoré však nemôžu nikomu prezradiť
- hovoria o akomsi probléme svojho kamaráta
- začínajú klamať, kradnúť, nadávať s cieľom upútať na seba pozornosť
- majú u seba nevysvetliteľné obnosy peňazí, alebo darčeky
- majú desivé sny, môžu sa pomočovať
- neochotne sa vyzliekajú pred telocvikom
- sexuálna aktivita je neprimeraná ich veku, kreslia sexuálne inšpirované obrázky - môžu znázorňovať aj akt zneužitia, pokúšajú sa sexuálne zneužiť ďalšie deti
- trpia infekciami močových ciest, krvácaním alebo zvýšenou citlivosťou v genitálnej alebo análnej oblasti
- majú problémy s jedením - nechutenstvo alebo prejedanie
- depresie - až pokusy o samovraždu, úteky z domova
- majú o sebe zlú mienku, majú sklony k sebapoškodzovaniu
- regres - hrajú sa s hračkami, ktoré odložili, cmúľajú si palec
- vymýšľajú si výhovorky, aby nemuseli ísť domov
- hovoria o sebe, že nestoja za nič a nič z nich nebude

Znaky, podľa ktorých spoznáme sexuálne zneužívané deti – deti od 13 rokov:

- (platia aj všetky predošlé)
- chronická depresia, sklony k samovražde
- drogy, nadmerné množstvo alkoholu
- trpia stratou pamäte
- majú obavy z konkrétnych ľudí
- výrazne preberajú rodičovskú úlohu - starajú sa v domácnosti o všetkých a o všetko, len nie o seba
- chronicky trpia nočnou morou, boja sa tmy
- sú neschopné sa sústrediť
- rozprávajú o svojich známych, ktorých kedysi niekto zneužil
- izolujú sa od ostatných detí
- prudké výbuchy hnevu
- pocity viny

(znaky spracované podľa Eliotová, M. 1995)

Násilie v rodine...

- násilie na deťoch sa často vyskytuje v rodinách, v ktorých sú týrané ženy
- deti sú sekundárnymi obeťami týrania žien, majú pocit bezmocnosti a výčitky, že nezasiahli
- **byť svedkom násilia je vysoko traumatizujúca skúsenosť**
- týrané deti často nachádzajú akoby na dvoch póloch - alebo sú neprimerane utiahnuté alebo zas neprimerane agresívne
- týranie detí je univerzálnym rizikovým faktorom budúceho antisociálneho správania obeť
- u detí, ktoré trpeli psychicky, alebo boli sexuálne zneužívané sa v dobe dospievania i dospelosti dvakrát častejšie vyvíjajú poruchy správania

Identifikácia s agresorom

- ide o situáciu, keď obeť akoby súhlasia s tým, čo sa im deje - identifikácia s agresorom
- dieťa hovorí - som zlý, hnevám, zaslúžim si to - robí to pre svoju ochranu, aby týranie prežilo - pre laika býva obvykle veľmi ťažké pochopiť, že týrané deti zvaľujú všetku vinu na seba / pre ne je však veľmi ťažké si pripustiť, že sú rodičom často ľahostajné, znesiteľnejšia je pre ne predstava, že sú zlé a nič iné si nezaslúžia/
- deti neraz týranie taktiež popierajú, bagatelizujú, berú si ho za vinu, utiekajú sa do vymyslených svetov
- násilie zastaviť nemôžu, potrebujú pomoc zvonku, okolie musí byť preto citlivé na signály volania o pomoc

ČO MÔŽE PRE DIEŤA UROBIŤ UČITEĽ?

1. Čo najpokojšie vypočúť dieťa a hlavne mu dôverovať!!! Stáť na strane dieťaťa a nič mu nevyčítať – uistiť ho, že nie je príčinou toho, čo sa mu stalo!
2. Ohlásiť na políciu alebo ÚPSVaR, čo zistil a žiadať, aby ho informovali o výsledku vyšetrovania
3. Poradiť sa s odborníkmi, čo sa dá pre dieťa urobiť, ak je to možné, zabrániť kontaktu dieťaťa s osobou, ktorá mu ubližuje

Krízová intervencia pedagóga

- ak zistí u dieťaťa zranenia, ktoré si nedokáže logicky vysvetliť, musí kontaktovať lekára
- venovať dieťaťu zvýšenú pozornosť a individuálnu starostlivosť
- informovať školského psychológa, alebo najbližšie CPPPaP, príp. inú odbornú inštitúciu/organizáciu
- pri opakovaných zisteniach zranení dieťaťa, náhlych zmenách v jeho správaní, zvýšených absenciách alebo ďalších vážnych varovných signálov sa obrátiť na pracovníkov odboru sociálnych vecí pri príslušnom ÚPSVaR , aby prešetrili situáciu v rodine dieťaťa
- v závažnejších prípadoch kontaktovať orgány činné v trestnom konaní

Intervencia....

- ťažšie ako týranie odhaliť, je kvalifikovane zakročiť
- medializácia prípadu nie je ideálnym riešením, bezpečnosť detí musí stáť pred záujmom potrestať útočníka
- ak je podozrenie, že tyranmi sú rodičia, nie je dobré ich kontaktovať skôr ako orgány sociálnej ochrany, políciu, či linku detskej záchrany
- dôležité je robiť si o všetkom, čo sa stalo, detailné datované záznamy
- **najdôležitejšie je ohlásenie skutočnosti, že dieťa je obeťou násilia** – súčinnosť s ostatnými zložkami – ÚPSVaR, pediater, polícia, súd...
- podnety na linky, ktoré pomáhajú týraným deťom, môže zavolať anonymne ktokoľvek - sused, učiteľ, rodinný známy - pracovníci prípad došetria

Formy intervencie

- Dieťa trpiace CAN si vyžaduje všeobecnú sociálnu starostlivosť, ktorá pozostáva zo **zdravotnej, sociálnej, duchovnej, psychoterapeutickej, pedagogickej starostlivosti.**

Formy intervencie:

- **primárna ochrana dieťaťa**- dieťa je vyňaté zo svojej rodiny a inštitúcie začínajú plniť náhradnú rodinnú starostlivosť
- **primárna terapeutická intervencia** - zastavenie násilníka, obnovenie komunikácie medzi rodičom a dieťaťom
- **krízová terapeutická intervencia**- bezpečnosť dieťaťa

Psychologická intervencia

1. Pocit bezpečia

2. Integrita sebaoprežívania

- spracovanie traumatických zážitkov a pocitov viny
- reparácia sebaobrazu
- zážitok úspechu

3. Sociálne zakotvenie

Úloha psychológa

- pomáha pri riešení psychických problémov,
- podporuje sebauzdravujúce procesy,
- navodzuje uvoľnenie, relaxáciu, duševnú pohodu, ukludnenie, zníženie nervozity a napätia,
- pomáha pri prekonávaní úzkosti a strachu, odbúravaní stresu
- obohacuje fantáziu a tvorivosť,
- otvára nový priestor na sebauzdravovanie,
- napomáha komunikácií a vyjadrovaniu vlastných citov, túžob a snov

Primárna prevencia CAN

- informovať širokú verejnosť o problematike týraného dieťaťa a zvyšovať všeobecné povedomie o povinnosti hlásiť každé podozrenie na týranie a zanedbávanie dieťaťa v najbližšom okolí (napríklad zavolať na krízovú linku)
- pôsobiť na rodičov /a iných vychovávateľov/ terajších aj budúcich, s cieľom v systéme ich hodnôt vybudovať postoje, ale i názory a vedomostné podmienky pre vnútorné „psychické“ prijatie dieťaťa - bezvýhradné – takého aké je / jedným z dôležitých prvkov je aj príprava budúcich rodičov na rodičovstvo /
- pôsobiť na odborných pracovníkov a verejných činiteľov - sprostredkovanie poznatkov z výskumu, odborných štúdií, prieskumov. - cieľovou skupinou sú ľudia v najrôznejších vedných odboroch spoločenskej praxe, ktorí sa zaoberajú otázkami CAN

Sekundárna prevencia

- vytipovanie rizikových skupín obyvateľstva a rizikových životných situácií, pri ktorých najčastejšie k týraniu, zanedbávaniu a k zneužívaniu detí dochádza
- cieľové a programové pôsobenie na tieto skupiny ľudí a na tieto situácie tak, aby sa riziko CAN znížilo na minimum

Inštitúcie, na ktoré je možné obrátiť sa

- ÚPSVaR - oddelenie sociálnych vecí a rodiny, oddelenie sociálno-právnej ochrany detí a sociálnej kurately a referát poradensko-psychologických služieb
- Centrum pre medzinárodnoprávnu ochranu detí a mládeže
- CPPPaP, DC, LVS
- OZ Náruč - Pomoc deťom v kríze, OZ Slonad, Centrum Nádej Bratislava, Slniečko Nitra, Maják nádeje Bratislava, Signál ohrozenia, Banská Bystrica, Brána do života Bratislava, OZ Li(e)nka Košice, UNICEF... a i.

Kontakty na zdroje pomoci

- koordinátorom aktivít na Slovensku, zameraných na prevenciu týrania detí, na detské obete násilia a na dodržovania detských práv je nezisková organizácia Centrum Slniečko z Nitry (www.centrumslniecko.sk), Občianske združenie Náruč (Žilina) - pomoc deťom v kríze
- **Spoločnosť priateľov detí – Li(e)nka** (Košice) - 055/640 3979, 055/640 4186, 0915 068 100, www.linkadeti.sk - Detská linka dôvery - 0800 11 78 78.
- linka - Pomoc ohrozeným deťom - 02 62 24 78 77
- pomoc ohrozeným ženám - 02 62 24 99 14

Zdroje

- Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě. Dunovský J., Dytrych Z., Matějček Z. a kol. Grada 1995
- Vlčková, M. 2005. Úloha pedagoga při identifikaci týraného dítěte. In Vychovávateľ, č. 10, s9 – 14 -
- **ELIOTOVÁ, M.** Jak ochránit své dítě. Praha : Portál, **1995**
- Informačný materiál OZ Pro Familia v Humennom

Ďakujem za pozornosť